

Радомир Ивановић

САВРЕМЕНИ ЈУГОСЛОВЕНСКИ ЕСЕЈ

»Савремени југословенски есеј«, I—III.
Младинска књига, Љубљана 1980.

Потреба за међусобним упознавањем довела је до осмишљеног преводбења и издавања дела из књижевности југословенских народа и народности. Већ познатим едицијама »Наши видици« београдске »Народне књиге«, у којој је објављено преко 80 књига из македонске, словеначке, албанске и мађарске књижевности, едиција је »Македонска књижевност« (10 књига) и »Словеначка књижевност« (од планираних 30 књига половина је већ објављена), новосадске »Матице српске«, придружила се и веома сериозно конципирана едиција »Младинске књиге« из Љубљане »Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev« (»Реч савремених југословенских писаца«) у којој је до данас објављено 56 веома репрезентативних дела југословенских писаца на словеначком језику.

У оквиру поменуће едиције објављене су и три књиге под називом *Sodobni jugoslovanski esej* (Савремени југословенски есеј). Прва књига обухвата савремени хрватски есеј, од Мирослава Крлеже до Вјерана Зуне, друга српски есеј од Исидоре Секулић до Данила Киша, а трећа и најобимнија пос-

већена је савременом македонском, црногорском и босанско-херцеговачком есеју, као и есејистима југословенских народности: Маћара, Албанаца, Словака, Румуна и Русина. Овај до сада најамбициознији избор савременог југословенског есеја приредио је др Јоже Погачник. Он је написао инструктиван и исцрпан предговор »Увод у читање« (стр. 7—42), поговор и био-библиографске белешке о 56 заступљених есејиста. Овом обухватном избору (на 1684 стране природно припада и књига **Савремени словеначки есеј** коју је приредио др Јанко Кос, 1979. године.

Погачник је имао веома тежак задатак да из обиља тематски и жанровски веома разноврсног есеја издвоји оне прилоге који репрезентују писца и књижевност, потом да временски омеђи избор, да избегне многе замке у погледу чистоте заступљеног жанра, да објасни критеријуме избора, и слично. Приређивач се веома прецизно изјашњава о свим тим помпонентама. У уводном тексту посебну је пажњу посветио следећим аспектима: проучавању књижевности (у-метности), проучавању есеја

као књижевног жанра и специфичностима у развоју југословенских књижевности, настојећи да тим обухватним истраживањима одговори на суштинска питања науке о књижевности.

Статус научности Погачник даје само књижевној историји и књижевној теорији, док се књижевна критика, због субјективности критичарског приступа, не може подврћи »критеријуму научне верификације«. Књижевна критика може да се посматра као врста креативне или научне делатности. О томе постоји велики број разнородних мишљења, с обзиром на велику разноврсност критичких метода. Отуда толико спорних понекад и сасвим супротстављених мишљења у теорији књижевне критике. Ситуација је много једноставнија када је реч о есеју. Прихватљиво је мишљење да је то у највећој мери креативна делатност, односно да је више креативна него научна, јер је књижевни есеј »књижевност о књижевности«. Есеј је и тематски и жанровски неомеђен, најмање је догматичан и увек је, како каже Погачник, »у служби човека и његове духовне слободе«.

Но, због специфичног односа есеја према књижевности с једне стране и према науци о књижевности, с друге, понекад је веома тешко указати на све особености есеја. Главни проблем представља чистота овог жанра, јер је он често интерфериран са другим сродним областима. Тога је био свестан и Погачник. Многи од заступљених прилога премашују границе есеја, па их можемо уврстити и у друге врсте и подврсте. Из избора који је сачинио Погачник очевидно је да је он есеј узео у његовом најширем значењу и да је захваљујући великом труду и познавању ове обимне материје он успео да избегне многе примедбе и да покаже латентне сродности и заједничке духовне координате заступљених аутора.

То трагање за духовним заједништвом очитује се у свим

подврстама есеја. На пример, било да се ради о општим питањима уметности и књижевности (Крлежа, Ристић, Мишић, Прохић) било о естетским питањима, како у области опште, тако и у области посебне књижевне естетике (Фохт, Лукић, Леовац, Ћосја, Петковић, Тамаш), о односу националних култура (Матвејевић), о природи књижевне критике (Марић, Џаџић, Вучковић), о општој књижевности (Маринковић, Константиновић), о основним карактеристикама националних књижевности или о карактеристикама стилских формација и комплекса (Јадан, Мекули), о појединим књижевним опусима (Матковић о Држићу, Франгеш о Мајхурићу, Зоговић, Томовић и Вуковић о Његошу, Милошевић о Толстоју, Конески о Цепенкову, Бегић о Матошу и Скерлићу, Бори о Едију, Флора о Карабалеу), о језику књижевног дела (Секулић), о полемици (Калезић, Ћосја), о излагању сопствене ауторске биографије (Вучетић) итд.

Погачник је овим избором обухватио период после другог светског рата (од 1945 до 1979). Избор је започет вишестрано значајним и надахнуто писаним Крлежиним есејима »Књижевност данас« (1945) и говором одржаним на Конгресу књижевника Југославије, одржаном у Љубљани 5. октобра 1952. У њима налазимо многе одреднице које карактеришу савремени југословенски есеј, упркос свој његовој хетерогености, како у погледу тематике тако и у погледу метода којим се излаже ова »рефлексивна биографија«, када су у питању уметност и егзистенција. То се види у есејима врних есејиста какви су Марко Ристић, Митхат Бегић, Димитар Митрев, Радомир Константиновић, Иван Фохт и многи други.

Када је у питању македонска есејистика потребно је истакнути да је Погачнику избор донекле олакшан недавно објављеним избором **Македонска књижевна критика и есеј** (»Матица српска«, Нови Сад,

1978. страна 408), коју је приредио др Георги Сталев, као и изборима значајних македонских аналитичара књижевности (Митрев, Конески, Спасова и Бурчинова). Погачник је посебно па жњу посветио македонском есеју. У трећој књизи је заступљено шест есејиста: Митрев, Конески, Спасов, Бурчинов, Друговац и Старделов (страна 9 — 149).

Митрев је заступљен есејем »Наша данашња књижевност и наша данашња стварност«, Конески огледом о Марку Цепенкову, Спасов о Григору Прличеву, Бурчинов о Кости Рацину, Наневски о савременој македонској поезији, Друговац о поезији Славка Јаневског, а Старделов раним есејем »Уметност и интуиција«, преузетим из књиге **Есеји** 1958 (приређивач би боље учинио да је узео неки од Старделовљевих прилога из књиге **Доба на противречностите**, 1977). Осим заступљеним ауторима дате су и црпне био-библиографске белешке (стр. 674—678). Приређивач с правом указује на недостатак обухватних и поузданих библиографија македонских писаца што за проучаваоце македонске књижевности, поготово за оне ван Македоније, представља непремостиве тешкоће. Веома је коректан превод Јанка Модера, који је превео део посвећен македонском есеју.

Погачник је очигледно добар познавалац југословенских, па и савремене македонске књи-

жевности. Међутим, било је тешко из великог броја македонских есеја изабрати оне који су то у потпуном смислу значења, јер се и при површном приступу јасно види да неки од заступљених прилога више припадају књижевној историји или критици него есејистици. Такође је очигледно да је приређивач настојао да заступи реномиране есејисте и да уједно одабере оне есеје у којима се претежно говори о македонским књижевним темама (изузетак чине Митрев и Старделов). Само се недостатком простора, можда и личним укусом, може тумачити податак што у Погачниковом избору није заступљен већи број македонских есејиста: пре свега Солев и Сталев, потом Слободан Мицковић, Влада Урошевић и неки из генерације најмлађих македонских есејиста.

✱

Избор **Савремени југословенски есеј** Јожета Погачника, у изванредној техничкој опреми Јулијана Миклавчича, добродошао је као сведочанство о четвртвековном стваралаштву у овој области духовних делатности. То је најсериознији и најобухватнији покушај представљања те врсте стваралаштва до сада. У њему налазимо потврду све већег интересовања и уједно доказ о прожимању и зближавању књижевности југословенских народа и народности.

ПОГЧАНИК
ПОГЧАНИК